

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Лукашенко Марини Володимирівни

«Трансформації соціальності в контексті

становлення інформаційного суспільства»,

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук

за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Динамічні зміни сучасного світу, які за масштабністю, швидкістю та глибиною не мали аналогів у попередні періоди розвитку людства, численні дослідники досить часто описують в дискусійному форматі глобальних трансформацій, які конкретизуються в поняттях просторово-часового стиснення, посилення складності соціальних організацій, розповсюдження взаємозалежності та взаєморозуміння, всепроникності інформаційних технологій, розширення сфери мобільності та інтеркультурних комунікацій. Виразна трансформаційна тематизація сучасного суспільства, відображена у влучних метафоричних та концептуальних означеннях на кшталт суспільства «мережевого» (М. Кастельс), «активного» (Е. Етціоні), «споживання» (Ж. Бодрійяр), «ризик» (У. Бек), «мобільного» (Дж. Уррі) та ін., свідчить про суттєві зміни у структурах, формах, ресурсах самої соціальності доби глобалізації, фіксуючи, зокрема, зростання значення інформації та інформаційно-комунікаційних технологій у соціальних інтеракціях та часово-просторових конфігураціях. Зазначені динамічні зміни сучасності потребують вироблення особливої оптики бачення генези та перспектив трансформаційної динаміки соціальності, що цілком обґрунтовано здійснюється в рецензованій роботі. Власне, йдеться про зміни у способах вибудови, впорядкування та функціонування соціальних зв'язків, що потребує осмислення чинників та закономірностей трансформацій соціальності в історичному контексті її інституційних, ціннісних, структурних перетворень.

Відтак, видається беззаперечною актуальність здійсненої М. В. Лукашенко дисертаційної роботи, присвяченій виявленню специфіки соціальності та дослідженню особливостей її трансформації в інформаційному суспільстві. Автор чітко формулює мету та завдання дослідження, виходячи зі спрямованості та актуальності теми, визначає об'єкт та предмет, відповідно яким вдало окреслює методологічну базу пропонованої наукової розвідки. Особлива увага звертається на встановлення особливостей внутрішньої та зовнішньої соціальності у динаміці суспільного розвитку, що концептуалізується у виокремленні реальної, уявленої та уявної соціальності, а також авторському означенні новітніх форм соціальності мережевого суспільства як протосоціальності віртуальної реальності, соціальності реальної віртуальності, постсоціальності у віртуальній реальності, що цілком підставово може бути визначено в якості ключових елементів наукової новизни рецензованого дослідження.

Здійснюючи ґрунтовний аналіз тлумачень соціальності в класичних, некласичних та посткласичних концепціях, М. В. Лукашенко детально розглядає історичні трансформації соціальності у аграрному, індустріальному та постіндустріальному суспільствах, виявляє впливи модерної та постмодерної соціальності на людину, виокремлюючи риси кризовості соціальності в постіндустріальному суспільстві та наголошуючи на появі нових ефектів і перспектив соціальності сучасного типу. Заслуговує на увагу також звернення до самореалізаційної проблематики у дискурсі трансформацій соціальності, що дозволило дисертанту дослідити питання умов і перепон для звільнення особистості з метою саморозвитку, а також проаналізувати динаміку змін процесів персоналізації. Зокрема, трансформаційні процеси перетворень соціальності розглядаються автором у зв'язку з аналізом понять ідентичності, генераційних соціалізацій, ресоціалізацій та індивідуалізацій, конвергенцій реальності, форм соціальності, легітимності, ціннісних та смислових контекстів співіснування.

Серед основних результатів дослідження також відзначимо розкриття М. В. Лукашенко особливостей процесу трансформацій соціальності та її

ресурсів у традиційному, індустріальному та постіндустріальному суспільстві, що відображено, відповідно, у кореляціях станової структури і світогляду, соціальної пам'яті, традицій; у подоланні конфлікту між потребами особистості і виробництва, відповідності принципів суспільства і цінностей особи, зокрема, раціональності й прогресу; у творчості, смислах розвитку здібностей людей, індивідуальність яких розкривається в суспільній реальній і віртуальній сферах.

Позитивної оцінки заслуговує здійснене автором цілісне осмислення часових трансформацій соціальності з позиції ресурсно-орієнтованого розгляду в інформаційному суспільстві, що дало змогу виокремити темпоральні спрямованості використання спільного досвіду та врахування можливостей і загроз мережевої самоорганізації у множинності горизонтів очікувань майбутнього. Дисертант переконливо доводить, що досвід попереднього розколу «природної» соціальності традиційного суспільства створив умови для формування «реальної», «уявленої» та «уявної» соціальності, між якими існує взаємозв'язок і циркуляція соціальних смислів, динаміка якої особливо пришвидшується в умовах виникнення медійного засобу, спрямованого на підтримання діалогу багатьох з багатьма. Слід зазначити також широку джерельну базу дисертаційного дослідження, яка містить 342 найменування, з яких 53 іноземною мовою, що дозволило автору всебічно та ґрунтовно розглянути поставлені завдання.

В цілому запропоноване М.В. Лукашенко дослідження трансформацій соціальності розширює прогностичні можливості наукового осягнення тенденцій та перспектив розвитку соціальності в динаміці розвитку постіндустріального суспільства, що дозволяє виокремити ресурсний, мобілізаційний та інтегративний потенціал соціальності інформаційної доби.

Зважаючи на складність та специфіку соціально-філософської концептуалізації проблеми трансформацій соціальності інформаційної доби, відзначимо успішність реалізації дослідницької стратегії у вдалій спробі структурування напрацьованого матеріалу та його композиційного розподілу, що знайшло відображення у послідовній реалізації запропонованих завдань у трьох розділах дисертаційного дослідження.

Згідно логіки поставлених завдань, у **першому розділі** окреслюються теоретико-методологічні засади дослідження соціальності, звертаючись до широкого огляду метафізичного, класичного та некласичного етапів соціально-філософських теорій соціальності щодо питань соціальної природи людини, смислових моделей та інтерпретацій суперечностей соціальності, горизонтальної та вертикальної суб'єктності, а також полісуб'єктності в аспекті подолання опозицій соціального та індивідуального. Шляхом виявлення кореляцій понять соціальності, спільнотності, суспільності, соціабельності тощо автор розглядає умови та особливості становлення реальних, уявних та уявлених спільнот (с. 34-45). Заслуговує на схвалення детальний аналіз доцільності підбраного інструментарію для вивчення трансформацій соціальності, наголошуючи на перевагах культурно-історичного, системного та критико-аналітичного підходів, що дозволило дисертанту ґрунтовно розкрити процес трансформацій соціальності в історичній перспективі, виокремити «реальну», «уявлену» і «уявну» соціальність у дихотомії її зовнішньої і внутрішньої форм та концептуалізувати соціальність як феномен, який відображає суспільні смисли та властивості суспільства, соціально конструйованих матриць, зв'язків, які концентрує на собі особистість, наповнюючи їх індивідуальним досвідом.

Аналіз становлення і трансформацій соціальності в умовах утвердження індустріального суспільства та модерних змін суспільного життя здійснено у **другому розділі**, де автор детально прослідковує зміни соціальності під впливом нових технологій, які уможливили новий спосіб життя, нове мислення та менталітет, нові смисли та нову реальність, увиразненням якої стають ідеї стандартизації, масовізації, удосконалення природи і людини, покращення соціальності тощо. Наукову зацікавленість викликає підрозділ 2.2. «Специфіка соціальності модерного суспільства», в якому досліджуються трансформаційні ефекти модерної соціальності, зважаючи на парадокси і протиставлення старої і нової соціальності, модерних і антимодерних трансформацій, деструкції й інтеграції, відчуження і солідарності, свободи і контролю, лібералізму і комунітаризму. З урахуванням внутрішнього парадоксу модерної соціальності

доцільним постає аналіз специфіки інтеграції у соціальність демократичних цінностей, зокрема, значна увага приділяється дослідженню форм та меж толерантності у модерному суспільстві (с. 87-93), боротьби за визнання тощо. В контексті аналізу процесів персоніфікації та деперсоніфікації в підрозділі 2.3. виявляється вплив модерної соціальності на людину, увиразнюючи екзистенційні контексти процесів інтенсифікації набуття нових зв'язків та ідентичностей уявлених спільнот, поширення самотності та ізоляції, звільнення від успадкованої соціальної ролі, потреби у зовнішньому та внутрішньому спостереженні, гендерних проектів тощо.

Особливо вдалим видається **третій розділ** «Трансформації соціальності та кризові явища в постіндустріальну добу», в якому на основі аналізу праць А. Бадью, З. Баумана, Ж. Бодріяра, С. Жижека, Ж.-Ф. Ліотара та ін. виокремлюються метанаративи «кінця соціального» (в якості симптомів якого автор розглядає гіперсимуляцію соціального, поглинання смислів, лібертаріанський гедонізм, ізоляцію, самотність тощо), і водночас автор помічає безпрецедентні можливості для самоактуалізації, творчості, обізнаності, співпраці, діалогу, протидії насиллю, панування постматеріальних цінностей і суб'єктивного добробуту. Зупиняючись на аналізі різноманітних контекстів змін соціальності інформаційного суспільства в глобально-глокальних ракурсах, дисертант пропонує в якості ознак змін контексту звернутись до екологічних, технологічних, політичних, економічних, психологічних, освітніх, етико-моральних, ціннісних ракурсів трансформацій соціальності, наголошуючи як на нових можливостях, так і значних викликах постіндустріального суспільства, які зумовили переосмислення значення та призначення соціальних зв'язків, появу нових функцій та властивостей. З урахуванням ідей І. Канта, Ч. Тейлора, З. Баумана, В. Гьосле, в якості кризи соціальності розглядається «критична індивідуалізація», пов'язана, зокрема, зі споживацьким, інструментальним мисленням.

Влучній соціально-філософській рефлексії піддано і особливості соціальної організації мережевого суспільства та динамічної віртуальної соціальності. Зокрема, завдяки виявленню нових параметрів впорядкованості у

горизонтальних та вертикальних зв'язках досліджується самоорганізаційна динаміка мережевого суспільства, надаючи нових Net-означень типу суспільства, влади, особистості, мислення та мови. Амбівалентна специфіка віртуальної соціальності вдало окреслюється автором як шляхом звернення до аналізу конструктивних ефектів колективних дій, колективного розуму, взаємної регуляції, децентралізації, «реальних утопій», так і завдяки критичному погляду на явища спаму, семантичного павутиння, споживацького контенту, bubble-комунікацій, інтернет-залежності, спрощення мовних комунікацій, полісуб'єктності та ін.. Даний підрозділ вирізняється розробкою авторської концепції форм соціальності у віртуальному світі, зокрема, розглядаються концепти *протосоціальності віртуальної реальності* як проміжного стану самоорганізації соціальності віртуальної реальності; *соціальності реальної віртуальності* як реалізації трансформованої у віртуальному світі соціальності у доповненій реальності; *постсоціальності у віртуальній реальності*, що пов'язується автором з побудовою штучних світів та моделей соціальних зв'язків, у яких розчиняється соціальність через реалізацію соціальних потреб у Мережі та світі віртуальних ігор, набуття множинних віртуальних ідентичностей без побудови суспільних зв'язків та їхнього наповнення індивідуальним досвідом (с. 163-167).

Відтак, зважаючи на високий рівень дослідницької культури, переконливість наукової новизни та обґрунтованість висновків, маємо достатньо підстав визнати дисертаційне дослідження М.В. Лукашенко актуальним та важливим для вітчизняної соціально-філософської думки. Основні результати здійсненого дослідження викладені автором у 15 наукових публікаціях, серед яких 9 наукових статей у фахових виданнях України та 1 у закордонному фаховому виданні, а також 5 тез доповідей на міжнародних наукових конференціях. Загалом кількість публікацій та рівень апробації висновків дисертаційного дослідження цілком відповідають чинним вимогам. Автореферат є ідентичним змісту основних положень дисертації та достатньо повно висвітлює основні наукові результати дослідження.

Поряд із загальною позитивною оцінкою дисертаційного дослідження М.В. Лукашенко, надамо деякі зауваження та побажання.

1. Глокальний контекст трансформацій соціальності та дискусійну динаміку настроїв спільнотних ностальгій в дихотоміях мобільності та локальності варто було б доповнити аналізом тенденцій неотрайбализму, зокрема, представлених у працях М. Маффесолі, який досліджує динаміку та спрямованості трансформацій соціальності постмодерних племен.

2. З урахуванням значущості ціннісних чинників соціальної інтеграції як дієвих ресурсів соціальності та поставлених в рецензованій роботі завдань щодо виявлення особливостей кризи соціальності в умовах постіндустріального суспільства, слід було б звернутись до більш детального аналізу ролі довіри як ціннісно-нормативної основи соціальної взаємодії в трансформаціях соціальності. Відзначимо також, що автор неодноразово побічно згадує поняття довіри в ряду понять справедливості, поваги, взаємності, зокрема, в контексті проблематики соціального капіталу (с. 38-39), філософії дару (с. 96), ціннісних змін сучасності (с. 120), самоорганізаційних процесів (с. 151), але окремої уваги аналізу ролі феномена довіри в трансформаціях соціальності не приділяє.

3. Зважаючи на проблематику рецензованого дослідження та увагу автора до міжгенераційних змін у трансформаціях соціальності (с. 64-65, 163-165), варто було б долучити до аналізу питань спадкоємності та специфіки передачі суспільного досвіду типологію постфігуративної, кофігуративної та префігуративної культури М. Мід, хоча побічно М. Мід згадується автором в контексті освітніх змін доби інформаційних технологій (с. 162).

Безумовно, дані зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку теоретичного рівня та практичної значущості рецензованої роботи. В цілому дисертація М. В. Лукашенко «Трансформації соціальності в контексті становлення інформаційного суспільства» відповідає паспорту спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історія, та є самостійною завершеною науковою роботою, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що вирішують важливу для сьогодення задачу теоретичної

